

Petr Bílek

Osmé dny

Galén

Upozornění

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být
reprodukována a šířena v papírové, elektronické
či jiné podobě bez předchozího písemného
souhlasu nakladatele.

Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Petr Bílek

Osmé dny

Galén

© Petr Bílek, 2015
Cover illustration © Jiří Slíva, 2015
Photo © Jan Šibík, 2015
© Galén, 2015

ISBN 978-80-7492-177-3 (PDF)
ISBN 978-80-7492-178-0 (PDF pro čtečky)

Soubor sloupků, který držíte v ruce, představuje crème de la crème mého dlouholetého pravidelného oslovování čtenářů. Za dobu svého šéfredaktorování v Reflexu (1995 až 2008) jsem týden co týden v editorialech adresoval světu své poznámky na jeho okraj a snažil jsem se ho vnímat v celé šíři a pestrosti. Své názory jsem tam pod titulkem Osmý den zveřejňoval i poté, co jsem redakci opustil. Na svém novém působišti v Literárních novinách jsem své názory nepřestával formulovat a postupem času mne začalo stále více čtenářů oslovovat v tom smyslu, že bych své texty měl sebrat do knihy, že by si jimi docela rádi někdy listovali. Podleh jsem tomuto vábení. Jelikož však autor je ke svým textům nekritický, požádal jsem editora z nejdůvěryhodnějších, Jana Šulce, jestli by nebyl tak laskav a neprosel ty tisíce znaků. Ptal jsem se ho, zda má vůbec smysl o knížce uvažovat. Jeho přikývnutí mne přesvědčilo a ponechal jsem mu volnou ruku k výběru i řazení sloupků. Jednotlivé osmé dny se sdružují do oddílů a řadí se ve sledu, který naprosto nerespektuje datum jejich vzniku nebo zveřejnění. Podstatné pro uvedení v knize bylo jejich obsahové zacílení. Jen pro základní časovou orientaci je třeba uvést, že editor pracoval s texty publikovanými od počátku roku 2008 do konce roku 2009 v Reflexu a na internetu a se sloupky vycházejícími od roku 2010 do konce roku 2013 v Literárních novinách.

Petr Bílek

**Nic nechtělo
však pevný
rám...**

Vladimír Holan

Rozhraní

Dovedu si představit svět bez knih, ale nedovedu si představit, co bych v něm dělal. Nejen že by se tam pro mě nenašla práce, ale ani bych nevěděl, co si v těch lánech času bez čtení knih jako knih počít. Není náhodou, že se používá pojem knižní kultura. Šťastně se jím dává najevo, že existuje určitá svébytná, historicky ukotvená oblast lidské činnosti strukturovaná kolem knihy jako předmětu. A tento předmět vládne nápadnými nároky na způsoby, jakými vzniká, jakými si jej opatřujeme, jakými s ním prožíváme čas i jak jsou přitom sladěny naše smysly a hodnoty. Číst text se dá samozřejmě z obrazovky nebo displeje, můžete jím i nezávazně procházet při surfování. Jenže to není totéž jako listovat si v knize. Listování je smyslově bohatší než kliknutí, hmat a čich při něm nepřicházejí zkrátka. Synestézie, tak se nazývá prolnutí smyslových vjemů. Kniha coby předmět také dává tvar času, dělí ho na představitelné úseky. Tušíme, co znamená, když někdo řekne, přečetl jsem nového Eca. Kniha jako elektronický text však nebude mít, co se týče porce času, tvar. Dosud jsme v etapě, kdy překlápíme tištěné knihy do elektronické podoby, ale to je jen přechodná fáze. Určitou obdobu tohoto procesu lze vidět v devadesátých letech v médiích při hledání cest od deníků k informačním portálům na internetu. Zatím jsme na začátku a netušíme, co se knihou ve virtuálním světě vlastně bude rozumět. Kolik znaků bude muset text mít, aby byl knihou? Zánik předmětné formy se zákonitě projeví i naprostou změnou obsahu, tedy strukturování textu. Celý tento proces široce překročí hranice umění a bude mít antropologické konsekvence. Naši potomci budou vyprávět jinak. Nebo nebudou vyprávět vůbec.

Zároveň nás ovšem pojem knižní kultura odvádí od podstaty, odpoutává pozornost od skutečnosti, že o kulturu jde jen zčásti. Psaní, výroba, distribuce, prodej, uchovávání, výkup, restaurování nebo likvidace knih jsou významnou ekonomickou oblastí. Pracovní místa, která se tu nabízejí, patří většinou ke kvalifikačně náročnějším, někdy dokonce k prestižním. Zatímco z mnoha elektronických portálů a kůrů zní mohutné rekviem za knihou jako hmotným fenoménem, jsou pořád spisovatelé, kteří dnes píší tvrdošíjně tužkou na papír a teprve následně nechávají texty přepsat na počítači, a vývojáři tiskárenských technologií horečně inovují a jsou schopni dosahovat fantastických efektů. Ještě než zaniknou knihy, zmizí prý noviny. Je tedy ekonomicky účelné, aby se vyví-

jely a stavěly nové tiskárny? Nepochybně ano, změnil se jen sortiment. Spotřeba papíru rozhodně neklesne. Stoupne, jak ukázalo zavedení počítačů do obecné praxe. Místo knih, novin a časopisů se bude papír potiskovat reklamou, slevovými kupóny, budou se tisknout rafinované obaly spotřebních předmětů a katalogy. Slyšel jsem přednášku o tom, že nejnovější tiskárenská technologie je schopna zařídit, aby se při nalistování reklamy příslušného automobilu v nějaké tiskovině ozval zvuk napodobující zatroubení. Od chvíle, kdy si můžete vytisknout pistoli, lze v tiskárnách vyrábět prakticky cokoli.

Fyzická meditace

Z pytlů na odpadky nebo na mrtvoly se jako z vajec líhnou lidé. Nejdřív se ke světlu derou nohy nebo ruce jako klíčky ze zrnek hrachu. Klíčí tu život. Cpe se na svět a sotva vystrčí hlavu, už hledá druhou, aby nebyl sám, aby se zdvojit, aby se sdružil, aby měl s kým vyrazit na dlouhý pochod nikam. V kruhu. Stále rychleji. Kdo nestačí tempu, musí z cesty. Neustále a znovu je tady ono „musíš“. Šplhat po tyči nahoru. Sjet dolů. A opět. Do úpadu. Musíš, i když nemůžeš. Stereotyp únavy, tělo je vláčné, sotva se hýbe, gumoví lidé. Civilizace coby ždímačka. Kývající se hrazda jako perpendykl odměřuje čas. Stihneme se dotknout druhého, pohladit jej, než nás neúprosný kov smete? Dá se oklamat? Ano, když dokážeme nemožné. Postavíme se na hlavu a budeme přitom létat, osedláme si ten čas. Ne každý má ale takovou sílu. Vozíčkař a myšlenka na oprátku. Na laně můžete viset, může však k vám po něm přijít žena, láska, připluje k vám jako sen v červených lodičkách s vysokým podpatkem. A nespadne.

Sedíte v manéži a zakoušíte slast z fyzické přítomnosti živých lidských těl, z jejich snové dovednosti a nemučí vás červ pochybností. Tohle je doopravdy. Nejste obětí virtuálních klamů a triků. To, co vidíte a slyšíte, je hmatatelná skutečnost. Óda na realitu. Houslistka na kovovém laně kráčí vzduchem před vašima očima a hraje si při tom. Tady se nepodvádí, tady se nedá předstírat, tohle není žádná sociální konstrukce reality. Tohle je. Deset metrů nad zemí se pře-

tlačují na laně muž a žena. Milují se, nebo nenávidí? Věčný souboj přitažlivosti a odporu bez jistění. Zapomínáte dýchat, a najednou se vám uleví. Obava pomine, protože ta dvě těla se chovají, jako by byla na pevné zemi. Té nejpevnější zemi důvěřivého vztahu, absolutního spolehnutí se jeden na druhého. Když je riziko pádu největší, jsou nejvíce spolu. Vzájemně se drží nad propastí smrti.

Vzít druhého do náruče, tančit, lízat pomalost jako smetanu, tělo jako socha nebo živý obraz, tělo jako zázrak. Najednou padá k zemi dívka roztočená jak větrník, zapletla si visící lano jako osud, sama ručí za to, že se nezabije, že dosedne do smyčky těsně nad zemí. Rytmus, kontrast, šikovnost. Asiatka, mulati, Evropané, koncert ras. V tomhle divadle se nemluví. A když, tak jsou to jen výkřiky. Jazyk klame a zavádí, jazyk je pro srandu. Živá hudba a živý pohyb vyprávějí o počátcích a koncích, o překračování hranic, o tom, že akrobacie tajemství je nevyčerpatelná. Neplatí tu žádné rafinované metafory, na hrazdě musíte partnera pořádně uchopit a nepustit. V tomhle spektaklu jde o poezii činu, o přímý náraz reality. Papoušek na motocyklu je směšný, trapný a umělý. Surrealismus je odvar činu. Umění těchto lidí nechodí oklikami, jejich tvorba je neodvozená, jejich imaginace roste z celé lidské bytosti. Znamená totální nasazení. I za cenu života, když se to nepovede. Principál na invalidním vozíku nebyla jeden čas role, byl to úraz. Umění na ostří nože. Život.

(Zachycení dojmu z představení Ples nedotknutelných francouzského souboru Les Colporteurs na festivalu Letní Letná.)

Kdopak by se Joyce bál

„Vlast se změnit nedá. Změňme téma,“ navrhuje případně Štěpán Dedalus, hrdina knihy Odyseus sepsané Dublinanem Jamesem Augustinem Aloysiem Joycem. Snadno se to řekne, hůř udělá. Sám Joyce, Homér naší doby, podobající se svému antickému pravzoru i svým praktickým oslepnutím, ačkoli opustil rodné Irsko roku 1902 a už se tam na delší dobu nikdy nevrátil, nedokázal ve svém díle uniknout z milované i odmítané náruče rodného města. Proč by nás to ale mělo vzrušovat právě nyní v Praze? Jednak proto, že dnes

uplynulo sedmdesát let od chvíle, kdy spisovatel vyčerpan duševně i tělesně zemřel na operačním stole v Curychu. Jednak proto, že Joyce měl odvalu a energii nahnát obrisy tragické mytologie člověka dvacátého století a současně, aniž to tušil, postavit pomník nad hrobem psaného slova ve formě knihy. Jeho Odysseus je monumentální jazyková fuga, jejíž nosnou melodii sice tvoří angličtina, ale kde lidstvo přichází ke slovu i v jiných jazycích. Joyce mluvil anglicky, francouzsky, italsky, německy, latinsky, srbochorvatsky, ruský, novořecky, španělsky, holandsky, norský, švédsky, dánsky, jiddiš, hebrejsky a uměl prý i trochu irsky. V chrámovém prostoru takové slovesné konstrukce však už zaznívají tisíce kulturních názvů a odkazů neodbytně parodicky a jsou strhávány autorovým nejvlastnějším živlem, proudem vědomí. Stejně jako antický hrdina bloudí i moderní člověk světem a hledá svou domovinu, jenže už to není monumentální podívaná na lstivou důvtipnost ithackého vládce, nahradil ji blábol opilců a vilné fantazie nevěrníků. Svět se změnil v neprostopadlou džungli banalit. Odysseus je text, který předvedl bezvýchodnost románu jako vyprávění.

Teprve v roce 1976 se dostává Joyceův Odysseus do rukou českého čtenáře v přetlumočení, jež se může důstojně postavit tváří v tvář originálu vydanému knižně před více než padesáti lety. Autorem překladu je Aloys Skoumal (1904 – 1988) a bez přehánění je možné jeho čin označit za plod celoživotního systematického úsilí. Skoumalův překladatelský zjev patří k trvale nedoceněným českým kulturním výkonům minulého století. Věnuje se mu snad jen kniha Dagmar Blümlové Aloys Skoumal. Ironik v české pasti (2005) a jeho vlastní autorská aforistická produkce vyšla ve svazku Malý Budiždán (2004). Když ponecháme stranou desítky jiných knih, Skoumal přeložil, vyložil a uvedl do českého literárního povědomí Jonathana Swifta, Laurence Sterna, Williama Makepeace Thackeraye a s Hanou Skoumalovou také Lewise Carrolla a jeho Alenku. Na Skoumalově joyceovské soupisce najdeme ještě Portrét umělce v jinošských letech a Dubliňany.

Neubráním se třem srovnáním. Po pařížském prvním vydání Odyssea v roce 1922 následovala léta zákazů a soudů. V normalizačním Československu se kniha prodávala v knihkupectvích jen těm zájemcům, kteří se vykázkali potvrzením příslušné kulturní instituce, že ji potřebují ke studijním účelům, a zájem odpovídal senzaci, především mezi snoby. Dnes, třicet pět let po premiéře Skoumalova překladu, po Joyceovi v Praze skoro ani pes neštěkne. Osud literatury v kostce.